

Rat i mir (II)

Uz temu

Samo su mrtvi vidjeli kraj rata.
(pripisano Platonu)

Može li se suvremeno mišljenje o ratu i miru reducirati na filozofijsko-povijesno shvaćanje svijeta, čija je narav imanentno proturječna i u kojem je sukob neizbježan, ili će se ono usmjeriti na odbacivanje onog razumijevanja svijeta kojem takav argument ni pod kojim uvjetima ne bi smio biti legitiman?

Rat i mir kao svojevrсни polupojmovi upućeni su jedan na drugoga. Uvriježeno shvaćanje rata kao »odsustva mira« ili mira kao »razdoblja između dvaju ratova« upućuje na različite interpretacije i razumijevanja fenomena. Filozofija se od samih početaka bavila pitanjem rata i mira, bilo da se bavila različitim pitanjima ratovanja i s time povezanoga izmirenja ili da je rat koristila kao snažnu metaforu kozmičkih, prirodnih i međuljudskih odnosa na različitim razinama: od Heraklitove poznate sentencije »Rat je otac svih stvari«, vjerojatno Platonove kako su »samo mrtvi vidjeli kraj rata«, preko Hobbesova određenja prirodnoga stanja kao »rata svijetu protiv svih«, Rousseauova određenja društva koje je iskvarilo prirodno neiskvarenoga pojedinca i potaknulo ga na neprestano nadmetanje u moći, ugledu i bogatstvu, Schopenhauerove deskripcije svijeta kao volje koja u svom vlastitom metafizičkom ozbiljenju kao »stvari po sebi« nagoni svoju pojavu (jedinku) na sukob s voljama drugih jedinki, što vodi neprestanu sukobu i pesimizmu svijeta, Nietzscheove deskripcije tog istog svijeta kao »volje za moći« koja predstavlja neutaživo stremljenje prema uvećanju moći kao čovjekovoj težnji za nadmoći te Marxova razumijevanja povijesti klasnih borbi, ali i svih gnoseologijskih varijanti dijalektike, proturječjâ i antinomijâ, do Schmittova egzistencijalnog odnosa »prijatelj-neprijatelj« kao kriterija političkoga i suvremene »filozofije rata« te njezinih etičkih i bioetičkih implikacija.

U filozofiji se na općenitoj i načelnoj razini razlikuju dvije temeljne koncepcije razmatranja rata i mira. Prva, konzervativna, pokušava pronaći opravdanje i legitimnost rata u određenim okolnostima. Tako se rat u antičkim razmatranjima poimao kao poredak prirode i razmatrao se kao dopušten, svrhovit i koristan (za Platona je on dopušten ako je uvjet opstanka političke zajednice). Kršćanska filozofija, osobito Aurelija Augustina i Tome Akvinskoga, koja je polazila od apriornoga odbacivanja rata, razvila je njegovu opravdanost kroz sintagmu »pravednoga rata« (*bellum iustum*). On, međutim, treba biti vođen načelom pravednoga razloga (*causa iusta*), a ne osvetom ili obiješću i može ga voditi samo zakonita vlast (*potestas legitima*), pa je pribjegavanje nasilju

dopušteno samo kao posljednja mjera (*ultima ratio*). Tako se na filozofijska razmatranja o opravdanome ratu oslanjala i filozofijsko-pravna tradicija, osobito Suáreza te Grotiusa, koji je smatrao da je moguće utemeljiti međunarodne moralne temelje, čime je prethodio uspostavi međunarodnoga prava kao zasebne pravne discipline. U novovjekovnoj filozofiji i novonastajućoj političkoj teoriji pravo na rat pripadalo je isključivo suverenim državama bez obzira na etičku opravdanost rata, što je eklatantno iskazano u moralno indiferentnom shvaćanju Carla von Clausewitza da je »rat nastavak politike drugim sredstvima«. Max Scheler pisao je kako rat pročišćuje jedno društvo i budi nove snage progresa koje su zapale u postojećem poretku svijeta. Rat uzvisuje, proširuje, produbljuje i napinje do krajnosti zajedničke i nedjeljive vrijednosti naše čudoredne svijesti, pa je i sam mir rezultat zbiljnosti rata.

Suprotno tomu, druga, abolicionistička koncepcija uglavnom negira bilo kakav razlog za opravdanje rata. Mir je temeljna vrijednost od koje se polazi i stoga je rat zlo po sebi te, kakav god bio i u koju se god svrhu vodio, predstavlja dokidanje mira, kao lišenost od svjetla (Aristotel) ili otpadnuće od Dobra (Augustin). Ona je ponajviše bila zastupljena u nekim stoičkim razmatranjima, moralnom nauku Isusa Krista te u postavkama filozofije humanizma (Erazmo Roterdamski), pacifizma, modernoga republikanizma (Rousseau, Kant) i liberalizma (Hobbes, Mill, Bentham), kao i u suvremenim koncepcijama mira (Russell). Pored temeljnih koncepcija, pitanje rata i mira pronalazi se i u neodredivim područjima mišljenja i realpolitičke prakse, što se manifestira u razlici između tolerancije i netolerancije, odnosno između isključivosti, s jedne, i političkog, etničkog, vjerskog i društvenog pluralizma, s druge strane. Tako se odnos rata i mira može promatrati u potencijalnom i latentnom političkom, kulturnom, religijskom ili ekonomskom ozračju koje može pripremiti uvjete za sukobe širih razmjera. Riječ je o onim intelektualnim strujanjima koja su, primjerice, polazila od rasne teorije i supremacije jedne nacije, civilizacijske i kulturne supremacije, religijskoga fundamentalizma te ekonomske važnosti eksploatacije resursa. U tom se kontekstu spominju »ideološki rat«, »kulturni rat«, »ekonomski rat« i sl.

Zaključno je nužno, kao svojevrsna humanistička obveza svakoga tko ne želi rat, napomenuti da su filozofi politike, društva i morala uzrok sukoba tražili u pojedinцу. Od Hobbesova i Rousseauova društvenog ugovora preko Kantova moralnog zakona i Husserlova *epoché* do Rawlsova »vela neznanja«, naputak je bio isti – isključiti empirijski karakter vlastita bića uronjenog u osjetilno i doživljajno da bi zasnivanje intersubjektivnosti i poštivanje drugoga u njegovoj drugotnosti bilo moguće kao čist, osobnim stavovima nezagađen odnos koji tek omogućuje formiranje društva i političke zajednice na temeljima mira, a ne na razumijevanju drugoga kao neprijatelja i prijetnje što neminovno vodi sukobu i ratu. Uzrok rata uvijek je u nama samima!

* * *

Pred nama je drugi dio tematskoga bloka posvećenoga ratu i miru, nastaloga kao rezultat istoimenoga znanstvenog simpozija održanog u Zagrebu 26.–28. studenoga 2015., potaknutoga stogodišnjicom početka Prvoga svjetskog rata (1914.) i sedamdesetogodišnjicom svršetka Drugoga svjetskog rata (1945.), dvaju ratova koji su svojim posljedicama uvelike obilježili smjer kretanja čovječanstva u političkom, ali i vrijednosnom smislu. U raznovrsnosti tema koje su objavljene u ovome tematskom bloku ogleđa se kako interdisciplinarnost pristupa tako i pluriperspektivnost pogleda na isti fenomen, što se očituje u

zastupljenosti radova iz filozofije, teologije, sociologije, politologije, prava i indologije. Tako se radovi u drugome dijelu tematskoga bloka orijentiraju od izvornog kozmičkog razumijevanja rata u Heraklitovu djelu do suvremene nadogradnje kroz ontologijska pitanja permanentnog i-rata-i-mira te statusa rata u medijski posredovanoj zbilji, preko teologijskog razmatranja teorije »pravednog rata« i međunarodno-političkih pristupa imperijalizmu, kozmopolitizmu, globalnom ratištu i neorealizmu do recentnog etičkog pitanja o upotrebi djece u ratne svrhe.

Goran Sunajko